

NÉPFELKELÉS JUGOSZLÁVIÁBAN 1941-BEN ÉS EURÓPA

Ustanak u Jugoslaviji 1941. i Evropa. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1973, 583.

A Szerb Tudományos Akadémia szervezésében 1971. november 24-étől 26-áig tudományos ülészakot tartottak a népfelkelés 30. évfordulója alkalmából. A nemzetközi tudományos értekezlet témája a jugoszláv népfelkelés európai visszhangja és hatása 1941-ben. Tizenöt külföldi és tizenkilenc jugoszláv beszámoló alapján érdekes és pontosan megrajzolt kép tárult elénk népfelkelésünkről, amelyről eddig is tudtuk hogy híre hazánk határait is túlszárnyalta. Köszönet a szervezőknek, amiért ezt az értekezletet nemcsak megszervezték, hanem tudományos anyagát könyv alakjában meg is jelentették két évvel az értekezlet megtartása után. Az egyszerű formájú könyvben maradandó tudományos érték rejlik, amelyre érdemes felfigyelnünk.

A külföldi résztvevők és beszámolójuk tárgya. A tudományos értekezlet egyik számottevő sikere, hogy nagyszámú külföldi történész jelent meg. Európa majdnem teljes egészében képviseltette magát, és ez csak erősíti azt az állítást, hogy a népfelkelés Jugoszláviában internacionalista jelenség volt, és hogy ezt nemcsak a mi történelemtudományunk tudja és vallja, hanem az európai történelemtudomány sok-sok képviselője is. Ezt bizonyították Lengyelország, a Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Csehszlovákia, Románia, Magyarország, Olaszország, Norvégia, Hollandia meg Ausztria történészei is, akik beszámolójukban – és hamar mondjuk el, hogy egy-egy országból többen is eljöttek –, arról írtak, hogy országuk közvéleménye hogyan reagált a jugoszláviai eseményekre és milyen hatással volt a jugoszláv népfelkelés országuk antifasiszta mozgalmaira.

Természetesen a tudományos érdeklődés központjában az úgynevezett nagy országokra tett hatásunk kérdése volt, és ebből a szempontból a két angol, az egyik szovjet és a francia beszámoló anyaga tartalmaz egészen új és érdekes tényanyagot; habár meg kell jegyeznünk, furcsállottuk Bill Deakin beszámolóját. Az angol tudós népfelkelésünkről írva csupán Szerbiának Angliára tett hatását ismertette, holott felkelésünk az egész országra kiterjedt és egységes vezetés alatt állt.

Az említett beszámolók a szövetségesekben keltett hatásunkat mérték fel. A belga referens arról számolt be, hogy hogyan látták a nácik a jugoszláv népi forradalmat, és beszámolójának anyagát főleg a Wehrmacht főparancsnokságának hadinaplóiból merítette. Az olasz és román korreferátumok is figyelemre méltó adatokkal gazdagították ismereteinket. Örömmel emelhetjük ki itt, hogy a magyar beszámoló is nagyon hasznos. Sokban a jugoszláv történészek számára újszerűen vizsgálta a magyar antifasiszta mozgalomra tett hatásunkat.

Pintér István több mint húsz oldalas beszámolójában rámutatott a Horthy-Magyarország külpolitikájának osztályjellegére, annak irredenta szemléletére, amely eleve a fasiszta tömbbel való paktálásra készítette ezt a reakciós kormányt. Ismertette azokat a fázisokat is, amelyekben át alakult és fejlődött a jugoszláv—magyar kapcsolat 1941-ig. Nagyon érdekes adatokat közölt a magyar—jugoszláv barátsági szerződéssel kapcsolatban, elsősorban nemcsak a magyar ellenzéknek, a kisgazdapártiaknak és a Magyar Szociáldemokrata Pártnak Jugoszlávia iránti magatartásáról, hanem a profasiszta orientációról is, ugyanakkor beszélt az illegalitásba kényszerült Magyar Kommunista Párt antifasiszta irányvonaláról és tevékenységéről. Pintér a magyarországi adottságok ecsetelésével kezdte beszámolóját, aláhúzza azt, hogy Magyarországon a népfront megteremtésére csekély lehetőségek kínálkoztak, és ez eleve meggátolta a népfelkelés megszervezését.

Pintér István szólt arról a közvetett és közvetlen hatásról, amit a mi népfelkelésünk nemcsak 1941-ben, hanem a háború végéig keltett a magyar antifasiszta mozgalomban, kiemelve itt azt is, hogy a jugoszláv kommunisták a magyarországi börtönökben velük együtt raboskodó magyar kommunistákat arra buzdították, hogy erélyesen és haladéktalanul kezdjék meg a harcot. Igen figyelemre méltó, amit Pintér azzal kapcsolatban mondott el, hogy a jugoszláv és a magyar antifasiszta mozgalmak tetteit 1944 áprilisában igyekeztek összehangolni. Kádár János kapta azt a feladatot, hogy felvegye a kapcsolatot a jugoszláv népfelzabradító mozgalom vezetésével, de sajnos feladatában a magyar rendőrség meggátolta. (348)

Úgy gondoljuk, hogy Pintér beszámolóját a jugoszláviai magyar közvélemény nemcsak ilyen kivonatosan, hanem teljes egészében is szívesen megismerné. Jó lenne, ha erre a LÉTÜNK szerkesztősége alkalmat adna, mert Pintér írása azok közé az írások közé tartozik, amelyek Jugoszlávia népeinek és a magyar népnek forradalmi internacionalista hagyományait ismertetik, és a két nép közeledését szolgálják.

A jugoszláv beszámoló. Habár a tudományos értekezletnek sok külföldi vendége volt, egyes országok történészei – akik népi forradalmunkkal ugyan gyakran, de nem éppen tudományos objektivitással és igazságszomjjal foglalkoznak – nem jöttek el. A kérdés, nélkülük is meg lett világítva. Elsősorban Mihajlo Aposztolszki, Petar Milosavljević, Mile Todorovski és Đorđe Knežević referátumai voltak hézagpótlók. A szerzők elemezték a népi forradalomnak a Balkán félsziget népeire tett hatását, és főleg a jugoszláv bolgár viszony alakulását vizsgálták.

Ismertetésünkben nem térhetünk ki az összes beszámolóra, ezért röviden szeretnénk még kiválasztani a legérdekesebbeket. Első helyen említenénk Dušan Plenca korreferátumát, aki a népfelkelés nemzetközi helyzetéről számolt be, valamint Trgo Fabijan munkáját, aki a népfelkelés harci tetteit a világháború hadi eseményeivel összefüggésben értékelte. Nam hallgathatunk arról a két beszámolóról sem – mert igen sok újat tartalmaz –, amely a jugoszláv népfelkelés és a Komintern kapcsolatát ismerteti. És ha ez a kapcsolat nem is volt mindig jó és konfliktusoktól mentes, csak azt bizonyítja, hogy a forradalmi út sosem egyforma, hanem sajátos, és nem lehet sem egy központból irányítani, sem egy előre megadott séma szerint megszervezni, az egész világra kötelezően megszabni.

Végül még csak annyit, hogy a könyvet jól szerkesztették. Tudva azt, hogy tartalma nemcsak a mi közvéleményünket, hanem a világ tudományos közvéleményét is érdekli, úgy készítették, hogy azok is forgathassák, akik nem tudnak szerbhorvátul. Minden beszámoló után elég részletes angol, francia vagy orosz nyelvű tartalmi összefoglalást olvashatunk. A tartalmi összefoglalás készítésekor arra ügyelt a szerkesztőség, hogy lehetőleg olyan nyelven fogalmazzon, amely nyelven az illető beszámolóinak várhatóan legnagyobb lesz a visszhangja.

Azoknak, akik a történelmet szívesen tanulmányozzák, melegen ajánljuk ezt a könyvet. Azoknak pedig, akiknek a történelem hivatásuk, azt javasoljuk, hogy feltétlenül olvassák el. Jó lenne, ha iskolai könyvtárainkból sem hiányozna, mert az önképzőkori munkához, diákköri beszámolókhöz, iskolai ünnepélyek előkészítéséhez, valamint az érettségi dolgozatokhoz igen jól felhasználhatják.